

Jos van Hest

In de klassen van de School der Poëzie

Over jongeren en de dichters van de VSB Poëzieprijs

Docenten van de School der Poëzie geven les op scholen voor het voortgezet onderwijs in grote en kleine plaatsen in Nederland. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, maar ook, om maar wat op te sommen, in Amersfoort, Venray, Enschede, Velzen en Rosmalen. In hun lessen willen de poëziedocenten jongeren in aanraking brengen met poëzie, samen met hen gedichten lezen en gedichten schrijven.

Eerlijk gezegd zitten de meeste leerlingen in het voortgezet onderwijs daar niet op te wachten. Maar toch gebeuren er vaak wonderlijke zaken tijdens die lessen. Poëzie kan ook die groep behoorlijk raken.

De korte lessenserie worden altijd afgesloten met een PoëzieRevue: een wervelende show met dansers, zangers, muzikanten, rappers. In dat theatrale spektakel lezen professionele dichters en leerlingen voor uit eigen werk. Het ene moment barst de zaal uit zijn voegen van opwinding; het andere moment is het jongerenpubliek doodstil.

Rondom de VSB Poëzieprijs voert de School der Poëzie ieder jaar een speciaal project uit. De bundels van de genomineerde dichters staan dan centraal. In 2002 waren dat dichtbundels van Dirk van Bastelaere, Anneke Brassinga, Piet Gerbrandy, Jacques Hamelink en Gerrit Krol.

Poëzie geeft zich meestal niet gauw prijs, en dat geldt zeker voor de poëzie van bovenstaande dichters. Wat moeten jongeren van vijftien, zestien jaar daar in 's hemelsnaam mee? Spreken de gedichten van zulke moeilijke dichters jongeren wel aan? In dit artikel geeft de School der Poëzie een kijkje in de klas en keuken. Hoe kom je een gedicht binnen? En wat heeft het met jou te maken?

Een

De voor de VSB Poëzieprijs 2002 genomineerde bundel van Dirk van Bastelaere heet *Hartswedervaren* en staat vol gedichten over het hart. Dat is een gevaarlijk onderwerp want 'hart' rijmt op 'smart', en zulk rijm kan bij pubers en volwassenen gedichten opleveren met veel brandende kaarsen voor het raam, vlinders in de buik en tranen met tuiten. Maar de hartgedichten van Van Bastelaere zijn niet gemaakt van fondant maar van taal.

Poëziedocent Trees Steeghs vraagt aan leerlingen van een derde klas van het Raayland College in Venray of ze uitdrukkingen kennen waar het woord 'hart' in voorkomt.

'Waar het hart vol van is, loopt de mond van over,' roept iemand meteen.

'Maak van je hart geen moordkuil,' zegt een ander.

'Het hart op de tong.'

Op de vraag welke werkwoorden iets met het hart te maken hebben, komen na een korte pauze van alle kanten werkwoorden: je kunt je hart verliezen, het hart van een ander breken, een hart kan kloppen, bonzen, verzakken, stil staan, bloeden, bloed rondpompen.

Trees Steeghs kondigt aan dat ze een gedicht gaat voorlezen van Dirk van Bastelaere waarin al dat soort aspecten voorkomen.

OP DE RECHTE PLAATS

Het luchten het treffen

*het breken het stelen
het vasthouden opvreten
het winnen het schenken*

*erin dragen wie achterbleven
de weg naar het hare
het laten uitgaan, maar wie krijgt het
erop trappen, alsof het niets was*

*met heel mijn tuut
de vrouw van je biep
een pak van mijn zap*

*Waar het pompend van vol is
en wat er dan overloopt*

zalig de reinen

tijd om het open te leggen

Om de tuut, de biep en de zap wordt gegrinnikt.

‘Grappige woorden,’ zegt iemand, ‘ze klinken leuk, eigenlijk helemaal geen woorden voor in een gedicht.’

‘Geestig omdat ze het woord “hart” vervangen. Net alsof je dat woord niet meer mag horen. Het wordt weggebleept.’

‘Maar wij weten dat het gedicht over het hart gaat omdat het van tevoren is gezegd. Eigenlijk is dat jammer. Ik had er zelf achter willen komen.’

‘Ah man, dat had jij toch nooit uit jezelf kunnen bedenken,’ klinkt het smalend uit een hoek.

‘Moet je een gedicht snappen om het goed te kunnen vinden?’ vraagt Trees Steeghs.

Ja, dat vinden ze eigenlijk wel. ‘Ik ga het gedicht leuk vinden, nu ik weet waar het over gaat.’

‘Maar als ik het niet wist, is het een heel geheimzinnig gedicht en dat heeft ook wel wat,’ zegt er eentje. De meerderheid van de klas is het niet met haar eens.

Iemand heeft ondertussen doorgebladerd in de werkbundel met gedichten. De School der Poëzie stelt elk jaar voor eigen gebruik een bloemlezing samen waarin van ieder van de genomineerde dichters vijf gedichten zijn opgenomen.

‘Hier komen de *tuut*, *biep* en *zap* nog een keer terug! Luister: “mijn *tuut*, uitgeschakeld / haar *biep* staat te schuimen / een *zap* door de ether”.’

Als de opwinding over ‘haar *biep* staat te schuimen’ is gezakt, legt Trees Steeghs een opdracht uit die de leerlingen kunnen kiezen om uit te voeren. ‘Schrijf op een soortgelijke manier als Dirk van Bastelaere een gedicht over een lichaamsdeel zonder dat te noemen. Het kan een zichtbaar lichaamsdeel zijn: de armen, de benen, de buik, de vingers, het gezicht. Het kan ook gaan om een inwendig lichaamsdeel: de maag, het bloed, de ribben. Hou het spannend en raadselachtig, vertel niet te veel maar ook niet te weinig. Je kunt ervoor kiezen om het lichaamsdeel toe te spreken. Of je kunt het in een ander vorm schrijven: er een briefgedicht van maken.’

In een volgende les worden de gedichten uit de eerste les herschreven en bijgevijsd. Trees Steeghs: ‘Staan er geen dingen dubbel in je gedicht? Of is dat juist de bedoeling? Welke woorden zijn overbodig? Denk aan woorden als “echt”, “toch”, “wel”, “zo”, “heel”. In spreektaal hebben die een belangrijke functie, maar in een gedicht zijn het dikmakers die meestal weggestreept kunnen worden. Waar breek je een regel af en wat is het effect daarvan? Hoe kan het anders en waarvoor kies je uiteindelijk? Waar staan punten en komma’s, waar laat je ze staan, waar zijn ze nodig en waar niet?’ Er wordt gedubd over het gebruik van hoofdletters, over de functie van een titel, over een beeld dat niet helemaal klopt.

Eén van de leerlingen die haar gedicht voorleest in de klas, en later in de PoëzieRevue, is Marieke Lahaije. Haar gedicht gaat over een inwendig lichaamsdeel. Ze moet het een paar keer voorlezen voordat iedereen de verwijzing heeft opgepikt. Wie zijn die verraders die de waarheid vertellen? Wie praten over dat wat je altijd hebt verborgen? Welke verraders maken je oprecht?

VERRADERS

*zij vertellen je waarheid
die buitenkant verhult
met lappen stof en leer omwonden*

*de klanken die zij maken verwoorden
de kern, de ziel
echtheid van ieder levend wezen
leggen zij bloot*

*zij praten over juist datgene
dat je liever niet naar buiten brengt
wat je altijd hebt verborgen*

*zij onthullen karakters, eigenschappen
die zonder hen nooit zouden zijn ontdekt
zij maken ieder wezen anders
zeer oprecht*

Michael van de Water, derdeklasser op Scholengemeenschap De Rietlanden in Lelystad, schreef onder begeleiding van poëziedocent Machtelt vanThiel ook een raadselgedicht over een lichaamsdeel:

STRELENDE TAKKEN (WAT EEN ONZIN)

*De ‘buik’ die het ‘vet’ verzamelt
Om nooit meer van af te slanken
Er wordt opgeslagen
Soms een pijn die nooit wegtrekt
De binnenzijde is beslagen
Soms met spijkers, soms met rozen
Het wordt vaak gebruikt
Voor goede en slechte doeleinden
En er komt steeds meer bij
Ook wel De Kluis of De Schatkamer
Maar het kan ook vergaan*

*Dan heb je er niets meer aan
In ieder geval een hint
(over de bovenstaande regels
gooi je grint):
Het is niet saai*

Machtelt van Thiel: 'Ik vind het een mooi gedicht, maar er had nog wat meer aan gesleuteld moeten worden. Het begin en het slot zijn niet sterk. Maar het middengedeelte is prachtig, vooral die regels *De binnenzijde is beslagen / Soms met spijkers, soms met rozen*. Ook de namen *De Kluis* en *De Schatkamer* als namen voor het geheugen zijn goed gevonden. Daar kan ik jaloers op worden. Als poëziedocent werk je natuurlijk vanuit je eigen smaak en ideeën over stijl. Soms botsen die met die van de leerlingen. Wat moet je dan doen? Ik probeer er zorgvuldig mee om te gaan: mijn eigen opvattingen niet door te drijven, maar ze wel kenbaar te maken: "Ik vind dat en dat en daar en daarom – hoe zie jij dat?" Het verschilt per klas en per leerling hoe ver je kunt gaan in kritiek op wat ze zelf schrijven. Soms ben ik blij dat een leerling iets heeft opgeschreven, ook al is het clichématig. En soms blijf ik zeggen dat het beter kan, dat het beter moet. Trouwens wat is een cliché? Iets wat een volwassene een cliché noemt, hoeft een puber helemaal niet als een cliché te ervaren.'

Twee

In de genomineerde bundel *Verschiet* van Anneke Brassinga staat het gedicht 'Hoe te zoenen op straathoeken.' Een titel met veel zoete o's, een beloftevolle regel die jongeren aantrekkelijke vinden: vast een gedicht waarin een en ander eens lekker uit de doeken wordt gedaan. Dat gebeurt ook maar de inhoud van het gedicht laat zich niet meteen ontsluiten. Een 'moeilijk' gedicht wordt meestal wat toegankelijker als je het voorleest.

HOE TE ZOENEN OP STRAATHOEKEN

*Laat op de avond laat het zijn of vroeg
in nanacht, licht liefst ver –
al leent ook paarlemoeren dageraad
aan dit publiek werk subliem cachet.*

*Het zij een zwijgen van koralen
vergaan van dorst in lafenis –
van wakend ontslapen bevinding wellicht
doe dus vooral de ogen dicht.*

*Men neme niet de tijd
die schenkt zich wijd en wijd –
in deze zachte voorportalen
heerst onafzienbaar innigheid.*

*Men neme afscheid evenmin
al is de hoek er om uiteen te gaan –
de weg is geen verwijdering.
Men neme alles mee, alleen.*

Lees je gedichten in alle stilte? Lees je ze hardop of moet je ze voorgelezen krijgen? Is poëzie voor ogen of oren? Na een korte maar heftige discussie zijn de meeste leerlingen 4vwo van Scholengemeenschap De Rietlanden in Lelystad het erover eens: gedichten moet je horen.

‘Natuurlijk heb je ogen nodig, anders kun je niet lezen, maar je moet een gedicht vooral horen en dat is dus orenwerk. Ogen kunnen de drie oe’s in de titel wel zien maar niet horen.’

‘Maar musici lezen een partituur en horen dan de muziek,’ werpt iemand anders tegen.

‘Dan moet je wel heel professioneel zijn, en de meeste mensen zijn dat niet. En op het gebied van de poëzie zeker niet.’

‘Ik hoorde die oe’s pas toen het gedicht werd voorgelezen,’ zegt een meisje, ‘drie keer oe, en nu denk ik, net als de drie gebruikelijke zonen: op de ene wang, de andere wang, de ene wang.’

‘Nou er wordt op die straathoek wel wat anders gedaan dan op wangen gezoend,’ roept een jongen.

Instemmend gelach.

‘Wat dan?’ wil iedereen toch weten.

‘Ja zeg, lees het zelf,’ antwoordt de jongen, die rood wordt. En dan: ‘Er wordt natuurlijk getongd, en wel vaker dan drie keer. “In deze zachte voorportalen / heerst onafzienbare innigheid.” Die zachte voorportalen zijn natuurlijk monden.’

Sommige leerlingen zetten grote ogen op, iemand roept: ‘Dat is vergezocht!’ en weer een ander: ‘Het klopt! Je hebt gelijk! Gaaf man!’

In een derde klas van het Vossius Gymnasium in Amsterdam zegt poëziedocent Ilonka Verdurmen: “Hoe te zonen op straathoeken” kun je lezen als een recept. In de titel staat de activiteit: “Hoe te...” En in het gedicht wordt de gebruiksaanwijzing gegeven: “Men neme...” Uit je eigen ervaring of uit je fantasie kun je een onderwerp halen en daar een titelregel van maken.’

Op het bord komt een aantal geopperde regels te staan:

Hoe te dansen in de disco

Hoe gelijk te krijgen in een gesprek

Hoe te doen alsof je niet thuis bent

Hoe je sleutels te vergeten

Hoe niet in huilen uit te barsten

Hoe het uit te maken

‘Bedenk nu welke aanwijzingen de lezer moet krijgen om zo’n recept uit te proberen. Het kunnen allerlei soorten aanwijzingen zijn: aanwijzingen die voortkomen uit eigen ervaring, verzonden aanwijzingen, voor de hand liggende, ongebruikelijke, geheimzinnige aanwijzingen. Maak er een gedicht van met strofes en witregels.’

Kyra Bououargane schrijft bovenaan op haar papier de titelregel: ‘Hoe in je eentje door de gang van school te lopen’. Met doorhalingen komt daaronder haar gedicht. Ze volgt nauwgezet de structuur van het gedicht van Brassinga: vier strofes die achtereenvolgens

beginnen met 'Laat', 'Het', 'Men neme' en 'Men neme'. Een maand later zal ze haar gedicht op de Poëzierenue voorlezen en er een prijs mee winnen. De jury, waarin de dichter Dirk van Bastelaere zit, noemt het gedicht 'een heel precies verwoorde poging om aan een onzekerheid te ontkomen'.

HOE IN JE EENTJE DOOR DE GANG VAN SCHOOL TE LOPEN

*Laat het geen kleine pauze meer zijn, nog lang geen
grote pauze
Er alleen op uit gestuurd met een doel
De kunst is het om eerst het einde van die lange,*

lange gang te bereiken

*Het gelach en gejoel van een groep, dat verstomt
tot geroezemoes als jij in het zicht komt
Het voelen van de ogen die je volgen en dwars
door je heen kijken*

*Men neme een zogeheten oriëntatiepunt
Een punt dat jou zal steunen, een punt dat jou
er doorheen zal slepen, door de gang heen*

*Men neme een object dat in de weg zit
om aan te zitten tijdens het lopen door de gang
langs de groep
Misschien is uiteindelijk toch het beste, een
glimlach*

Op het Johan de Wittcollege in de Haagse Schilderswijk schrijft derdeklasser Aide Balk op een soortgelijke manier een totaal ander gedicht naar aanleiding van hetzelfde gedicht van Anneke Brassinga.

HOE TE PRATEN MET OUDERS

*Men neme een avond of zondag, nooit tijdens
Studio Sport*

*Meng dit samen met een glimlach, gebakje
of cadeau*

*Laat het even liggen, en haal ze eruit
uit de waan, de waan van perfectie*

Men neme daarna vele smoezen

*Ik kon er niets aan doen
Voor ik het wist was het gebeurd
Het is niet mijn schuld*

Het komt wel goed

*ooit
misschien*

Drie

Vooral bij de jongens in een derde klas van het Stedelijk Lyceum Kottenpark in Enschede vallen de gedichten uit *De zwijgende man is niet bitter* van Piet Gerbrandy in goede aarde. Op de vraag om treffende regels of flarden uit de hele werkbundel over te schrijven, scoort Gerbrandy hoog. Ze lezen de volgende fragmenten voor:

pen die nog zin verzamelt

Leren jas
en herenfiets om te gaan.

Spaar taal tussenkaaks,
beperk je tot taal die moet wezen.

Wij zitten het uit met ons lichaam.

Zo veel heb ik nodig dat ik leef.

Hoe lees je een gedicht? Hoe lees je een bundel? Begin je netjes met de eerste regel van het eerste gedicht op de eerste bladzijde en werk je je er dan keurig doorheen, helemaal naar het eind toe? Of blader je wat, kijk je eens hier en daar, sla je wat over, laat je je oog vallen op iets vreemds, iets moois, doms, grappigs? Mag je door een bundel zappen? En mag je door een gedicht zappen? Docenten van de School der Poëzie vinden van wel. Niet iedereen hoeft bij elk gedicht meteen de diepte in. Een oppervlakkige manier van lezen kan ontspannend en daardoor openend werken. Gedichten lezen mag geen huiswerk zijn.

Voor jongeren die bijna nooit poëzie lezen is het een grote klus om zich door een gedicht heen te worstelen, zeker als daar geen aanleiding toe is. Maar als je met elkaar die aanleiding maakt door opvallende regels of fragmenten te noteren en daarover te praten, wordt het vanzelfsprekender om het hele gedicht te lezen.

Waarom troffen bovenstaande regels van Piet Gerbrandy de derdeklassers uit Enschede?

Hun antwoorden:

‘Niet iedere pen kan zomaar iets opschrijven. Soms moet zo’n pen er eerst zin in hebben. En dan komen die zinnen vanzelf. Daar gaat het volgens mij over. Over zin en zinnen.’

‘Een leren jas en een herenfiets, dat is een mooie combinatie. Het heeft iets degelijks. Geen snelle jongen in wielrennersoutfit op een racefiets, maar een ouderwetse man in een lange, leren jas op een zwarte fiets.’

‘Tussenkaaks is een mooi, nieuw woord. Veel opmerkingen moet je tussen je kaken houden en niet uitspreken. Al dat geklets moet maar eens ophouden. Je moet alleen het nodige zeggen.’

‘Wij zitten het uit met ons lichaam. Dat slaat op ons en op veel lessen hier op school. Ik zou het niet beter kunnen zeggen!’

‘Wat heb je nodig om te leven? Mensen hebben er veel voor nodig. Maar het zou ook met veel minder kunnen.’

De laatste opmerking is aanleiding om het gedicht in zijn geheel te bekijken.

Zo veel heb ik nodig dat ik leef.

*Glimp van billen op arduinen trap,
wit goed in mand, half lege
mok op aanrecht, gerucht*

*van adem bij nacht. Ongeduldige stap
van bijna groot kind in de morgen,
pen die nog zin verzamelt.*

*Melk, kaas klevend aan mes,
vlam, rib van een lam, bovengistend
fluisterend bier. Leren jas*

en herenfiets om te gaan.

Het is een opsomming van wat een mens nodig heeft om te leven. Is het veel of is het weinig? De meningen daarover zijn verdeeld. Iemand zegt dat het in het gedicht gaat om iemand met heel gewone wensen: melk, kaas, een biertje, lamsvlees.

‘Ja, maar die dichter wil ook schrijven en naar billen kijken.’

‘En dat zijn kind na een avondje stappen veilig thuis komt.’

‘Dat is bij elkaar heel veel en dat staat ook precies in de eerste regel.’

En dat is dan weer aanleiding om zelf een gedicht te schrijven vanuit de eigen situatie. Een gedicht dat begint met de regel: ‘Zo veel heb ik nodig dat ik leef.’

In een andere derdeklas van het Stedelijk Lyceum in Enschede valt een ander gedicht van Piet Gerbrandy op:

De wonende man streelt voor het laatst zijn dingen.

*Die waaruit hij drinkt en die hij leest.
Die waarin hij ligt en die hij brandt.
Die waarop hij blaast om leeg te geraken.*

*Verlaat het huis en gaat van water leven,
water zijn dat wrak en vis omhelst,*

*gaat adem worden die het stuifmeel bedt
en vlammen kust en vogelen des velds,*

*wordt aarde waarin wortel zoekt en mol
zijn blindheid voedt met rotte boeken.*

De klas weet het bijna zeker. Dit gedicht gaat over een dakloze, iemand die uitgewoond is, die zijn huis heeft verlaten, van water en lucht gaat leven, op het eind misschien doodgaat. Naar aanleiding van dit gedicht en van de titel van de bundel *De zwijgende man is niet bitter*

worden er personages bedacht: een man, vrouw, meisje, jongen, kind, en daarbij een werkwoordsvorm die erbij hoort of die juist een vreemde combinatie oplevert. Op het bord komt er een aantal te staan:

de verliefde jongen

het dansende meisje

de wonende man

het winnende kind

de klimmende vrouw

het verscheurende meisje

de ingehaalde jongen

het barstende kind

Wat zijn dat voor personages? Wat doen ze, waarover dromen ze, wat is er met hen gebeurd, hoe loopt het met hen af? Met Piet Gerbrandy als inspiratiebron schrijven sommige leerlingen een gedicht over hun eigen personage. Eric Leussink volgt daarbij de structuur van het gedicht van Gerbrandy: een titelregel, een strofe van drie en drie strofes van twee regels. Zelfs de eerste woorden van de drie tweeregelige strofen neemt hij over. Het water van Gerbrandy wordt bij Eric wolken; de vlammen worden lippen; de mol en zijn blindheid verandert hij in een zwaan en zijn schoonheid. Toch wordt zijn gedicht heel eigen. Een zelfportret? Misschien.

DE VERLIEFDE JONGEN ZAL JE GAAN MISSEN

*Het oneindige waar hij in verdwijnt als de sterren zo ver weg.
Het werkelijke waar hij in leeft als iets om vast te pakken.
Zweven in de wolken om nooit meer te landen.*

*Verlaat de trein en gaat van wolken leven,
is wolken die wind en zonlicht doorlaten,*

*gaat jou vergelijken om alles samen te brengen,
en lippen raken en harten slaan over,*

*wordt verbintenis waarin liefde blijft en zwaan
zijn schoonheid behoudt door jong te blijven*

Doron Lenferink gaat in haar gedicht over het dansende meisje vrijer om met haar inspiratiebron. Ze schrijft een gedicht waarin beweringen meteen ontkend worden. Misschien de invloed van Gerrit Krol van wie ook gedichten in de werkbundel staan en die een soortgelijk procédé toepast.

HET DANSENDE MEISJE DANST OVERAL EN NERGENS

*Waar zij loopt en waar zij niet loopt
Waar zij slaapt en waar zij wakker wordt
Overal maar nergens*

*Loopt over straat, danst niet maar danst
Een straat met harde stenen, zonder stoep
Danst niet, maar danst, haar hele leven*

Het dansende meisje

*Laat het niemand zien, wil toch wel
Haar lopen, haar slapen
Haar dans is overal maar nergens*

Vier

De poëzie van Jacques Hamelink, genomineerd met zijn bundel *Zilverzonnige en onneembare maan*, staat vol lange, samengestelde, nieuwe woorden: wandelgroen, dorpstraatdoodsstilte, blauwbeglaasd, liefdesongeduld, gedenkklinken, nanoen-ure, ongeboorling, zwaluwenoogvlucht, teloorgegaanheid, beboombladerd, daguitzicht, hamerslaghard, gevleder, duifjesblauw, zilverpaardjes, enzovoort. Ook in de titel van de bundel komt die stijlfiguur voor.

Sommige leerlingen van het Johan de Witt College in Den Haag vinden zoveel vreemde woorden bij elkaar wel wat veel van het goede.

‘Die gedichten worden er moeilijk door en het is zo overdreven.’

Sommige leerlingen van het Vossius Gymnasium in Amsterdam waren onder de indruk.

‘Ik vind duifjesblauw een veel mooier woord dan nanoen-ure.’

‘Hamerslaghard voor een jagende lijster is goed getroffen.’

‘Liefdesongeduld voor een soort hitsigheid van eenden ook.’

‘Maar dorpstraatdoodsstilte is bijna niet uit te spreken. Een veel te lang woord voor stilte. Te gezocht.’

‘Dat vind ik helemaal niet! Hoe kom je daar nou bij. Een prachtig woord!’

De meerderheid van de Haagse en Amsterdamse leerlingen blijft bij hun eerste mening, ook na een gezamenlijke lezing van het volgende gedicht van Hamelink.

*Er viel een groeizaam regentje. Nu rust het alles zoet uit,
Zelfs de auto's, blauwbeglaasd aanvlindend over hun asfalt.*

*Altijd het vrouwtje voorop kwam het wilde-eendenechtpaar
wekenlang om zijn verspreid brood varen. Op dit grasveld*

*werd immers toch nooit gevoetbald of zelfs maar gebadmintond.
Een stilte van mussen bezegelt dat la vraie vie est ailleurs.*

*Wat het immer oeverwater krult: leedloos liefdesongeduld.
Over honderd jaar de elegante eenzaamheid nog precies zo.*

‘Het is misschien wel een mooi gedicht, maar ik vergeet het meteen weer,’ zegt iemand.
‘En dan gaat die dichter er ook nog Franse woorden ingooien,’ roept een ander.
‘Dat is natuurlijk omdat het over de tuin van Louise de Coligny gaat, en die sprak Frans.’

Bij bepaalde leerlingen roept de poëzie van Hamelink wel een positief gevoel op. Door de barokke stijl en door het onderwerp: de natuur. Op de suggestie om zelf nieuwe woorden te bedenken en daarmee een gedicht te schrijven gaan ze gretig in. Op het papier van Olga Leonard, leerlinge van het Vossius Gymnasium, komen heftige regels als ‘De rozenruige wildernis gevangen in een notendop / verborgen voor de zonnegloed / die komt met groots lawaai.’ Ze zal een paar weken later met haar gedicht waar deze regels in voorkomen de Publieksprijs winnen tijdens de PoëzieRevue in De Rode Hoed. De jury die haar die toekent, bestaat alleen uit leeftijdgenoten.

Ook haar klasgenote Anne Grijzenhout gaat er fors tegenaan met korte agressieve regels en woorden die bijten. Poëziedocent Ilonka Verdurmen zal er later van zeggen: ‘Het woord “mooi” is er niet op van toepassing. Het gaat er ook niet om of het écht een goed gedicht is, een gedicht dat poëzieliefhebbers met volwassen maatstaven goed vinden, maar het treft mij wel. Dat een meisje van vijftien, zestien zoiets schrijft, vind ik waardevol. Een jongere pakt de mogelijkheid die de taal biedt om iets krachtigs neer te zetten. Dat is lef hebben.’

*In mijn weggooigetinte straat zie
ik een bloedgezichtelijke hond*

*Als discoharde slagen op een vel
stappen in afgesloten straat*

*Gejank uit veldenverre bossen weerklinkt
door vacuüm gevulde ruimtes*

*Woordscherpe messen snijden,
ik bloed*

Talissa Ruel, leerling van het Stedelijk Lyceum in Enschede en van dezelfde leeftijd als Anne Grijzenhout, liet zich ook inspireren door de natuurpoëzie van Jacques Hamelink, en dan met name door zijn woord ‘wandelgroen’. Haar gedicht staat diametraal tegenover dat van Anne, ook al komt het woord ‘gifgroen’ erin voor. Het gaat over een andere wereld, een harmonieuze tuin, haar binnenwereld:

DE TUIN VAN MIJN GEDACHTEN

*Ik loop over het bladerpad
De rust, de stilte
Alles is hier zacht groen
Zo zacht groen
De bomen, de bloemen
Zo groen, grasgroen, gifgroen
Stalend wit en citroengeel
Een deur, de deur die alleen ik ken
De grote vijver
Het is hier wandelgroen*

*De wind die hier waait
De zomeravonden
Vogelstilte, vogelvrij
Mijn handen door het gras
De lelies die op het water drijven
Het gezang van de vogels
De wind die door mijn haren waait
De geur
De geur die altijd blijft
Ik kijk naar de lucht en het
Is hemelsblauw*

Vijf

De gedichten uit de genomineerde bundel *Geen man, want geen vrouw* van Gerrit Krol spreken veel jongeren aan. Het is ook de enige bundel van de vijf waarin wat te lachen valt.

‘Waarom zijn dichters altijd zo zwaar op de hand?’ vraagt een leerling van het Rodenborg College in Rosmalen zich hardop af.

‘Niet allemaal,’ krijgt hij als antwoord van een klasgenoot. ‘Moet je dat “Sprookje” lezen van Gerrit Krol. Lachen man!’

‘Maar dat is geen gedicht!’ wordt er geroepen. ‘Het is een verhaal. Een sprookje. Dat staat er ook boven.’

‘Kan wel zijn, maar leuk is het wel.’

Niet alleen de humor van Gerrit Krol spreekt veel leerlingen aan, ook het feit dat zijn gedichten zijn geschreven in gewone taal, met concrete beelden. En omdat wat er in de ene regel staat in de volgende wordt gecorrigeerd. Het is poëzie waarbij je per regel mee moet kijken en denken:

GEEN WAK

*Het weiland, het voorjaar, de eerste koeien.
Geen koeien, maar pinken.
Geen voorjaar, geen riet.*

*De sloot, een blauwe lucht.
Niet het water, maar het wak.
Geen wak, maar ijs dat dunner dan glas.*

Een eend draagt.

Patrick Buringa van de Scholengemeenschap De Rietlanden in Lelystad probeert de werkwijze van Krol uit. ‘Geen wak’ wordt bij hem ‘Geen fiets’. Om zo’n gedicht te kunnen schrijven, moet je goed kunnen lezen, kunnen meedenken, analyseren.

GEEN FIETS

*De weg, de herfst, de vallende bladeren.
Geen vlinders, maar spinnen.
Geen herfst, geen zon.*

*De blubber, een zwarte wolk.
Niet de motor, maar de fiets.
Geen fiets, maar staal zonder ketting.*

Kinderen op mountainbikes lachen uit.

Poëziedocent Machtelt van Thiel: ‘Ik hoor bepaalde criticasters al: “Jongeren op zo’n manier een gedicht laten schrijven, is hen aanzetten tot na-aperij! Wat heeft dat voor zin? Je kweekt zo alleen maar epigonen!” Ik ben het daar niet mee eens. Je leert veel als je de kunst van anderen afkijkt. Je ziet hoe een gedicht in elkaar zit, hoe taal werkt. Zo maak je je dingen eigen. De hele cultuur hangt trouwens van na-aperij aan elkaar. Het gaat om de traditie die van generatie op generatie wordt doorgegeven. En natuurlijk ook om het verzet tegen de traditie. Dat is een vorm van omgekeerde na-aperij. Zonder actie kan er geen reactie zijn. Zonder voorbeelden is er geen vooruitgang. Dus: je moet goed naar voorbeelden kijken, ze navolgen en daarna je eigen weg gaan. Oorspronkelijkheid heeft ook een geschiedenis.’

Carry Jansen, leerling van het Vossius Gynasium in Amsterdam, schreef eveneens een gedicht gebaseerd op Gerrit Krol. Een onderzoek naar de werking van de woorden ‘niet’, ‘geen’ en ‘maar’ en een reactie op wat je dagelijks in de stad kan zien:

GEEN ETEN

*De jongen, het huis, de oorlog.
Geen oorlog, maar dakloos.
Geen huis, geen eten.*

*De afvalbak, de stank.
Niet de maaltijd, maar wel eten.
Geen eten, vieze afgedankte restjes.*

En geen mens die hem wat vraagt.

Ook Raymond Rammeloo, leerling van het Raayland College in Venray, liet zich inspireren door Gerrit Krol, vooral door het gedicht van Krol dat begint met ‘Een vlakte zonder wegen. / Een zee zonder wind.’

*Brief zonder tekst
glashelder samenhangend apart*

*niets was met
zonder was samen
is blijft
was nadert*

*zonder tekst - tekstloos
dof apart uiteen
duidelijk als voorheen*

Poëziedocent Trees Steeghs: 'Ik ben twee keer naar het Raayland College geweest. De eerste versie van dit gedicht werd tijdens de eerste les geschreven. Het is een gedicht vol tegenstellingen, tamelijk cryptisch, soms duidelijk, soms vreemd. Een brief zonder tekst, kan dat eigenlijk wel? En dan nog glashelder ook. Ik associeer er een brief bij waarin een relatie wordt uitgemaakt. Maar dat is mijn interpretatie. Mijn tweede les ging onder andere over interpunctie, wel of geen hoofdletters, witregels, afbrekingen. Die jongen is de hele les bezig geweest met schuiven en variëren. Toen hij er eindelijk uit was, was het nog niet goed. Je houdt het niet voor mogelijk, maar hij heeft me nog een paar keer varianten gemaïld. Moest ik zeggen welke ik de beste vond. En of de spaties langer of korter moesten. Geweldig toch?'

Als het aan de jongeren uit Amsterdam, Enschede, Den Haag, Lelystad, Rosmalen en Venray had gelegen, was de VSB Poëzieprijs 2002 gegaan naar Gerrit Krol. Ze gaven hem de meeste punten. Daarna kwam Anneke Brassinga, dan Dirk van Bastelaere, na hem Piet Gerbrandy en dan Jacques Hamelink. Op de PoëzieRevue op 18 april 2002 in De Rode Hoed kreeg winnaar Gerrit Krol een zilveren beker. Hij zei dat hij er oprecht blij mee was, en zo zag hij er ook uit.

Dit artikel is opgenomen in de publicatie 'Uit duizenden', dichter bij jongeren, essays, uitgeverij De Arbeiderspers, 2003.